

Ge hebt, wanneer ge bij de Heilige Schrift leeft, het antwoord nimmer schuldig te blijven . . . Tegenover deze leer stelle de gemeente altijd niet eigen inzicht, maar de kracht van dat Woord, dat sterk is en machtig. De zorgen die in de laatste maanden velen onzer Volksgenoten vervulden, zijn ook aan u niet voorbijgegaan. Dat kan ook niet, waar juist de gemeente van Christus vanuit het Evangelie in de historie van het Joodse volk de Christus zag geboren worden en reeds op die grond nimmer de vraag naar een bepaald ras kan laten worden tot een begrenzing van de liefde tot onze naaste en van de barmhartigheid die we schuldig zijn' –

anders dan in het herderlijk schrijven dat zes maanden later van de hervormde Algemene Synode uitging, ontbraken hier passages die de Joden als Joden diskwalificeerden; bovendien werd niet alleen 'de liefde tot onze naaste' vermeld, maar ook 'de barmhartigheid die we schuldig zijn'; dat was een 'actievare' formulering.

Door Kuypers eigenmachtig optreden was in oktober '40 de brief die het Convent der Kerken in verband met de eerste anti-Joodse maatregelen tot de *Reichskommissar* gericht had, niet tijdig toegezonden aan de gereformeerde predikanten. Het herderlijk schrijven was dus het eerste, duidelijk tegen de bezetter gerichte stuk dat in de gereformeerde diensten voorgelezen werd. Het maakte, toen dit op zondag 23 maart '41 alom in den lande geschiedde, diepe indruk. De voorbede voor de koningin werd er overigens niet in gememoreerd – aannemelijk is evenwel, dat die voorbede in '40 en '41 in talrijke gereformeerde diensten normaal weerklonk. Op dit punt kwam het evenwel in de herfst van '41 tot een conflict met de *Sicherheitspolizei*.

Eind oktober werd een van de gereformeerde predikanten van Rotterdam, ds. H. Knoop, bij de *Sicherheitspolizei* geroepen. Hem werd 'een laatste waarschuwing' gegeven (hij had er al vijf ontvangen) en geëist werd dat hij ter plaatse een schriftelijke verklaring zou ondertekenen waarin hij beloofde, 'voortaan niet meer te zullen bidden voor de ex-koningin Wilhelmina, wijl dat als een Duitsvijandige daad zou worden beschouwd.' Ds. Knoop weigerde, riep 's avonds enkele vertrouwden bijeen, onder wie zijn collega's van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Delfshaven en prof. dr. K. Schilder, hoogleraar aan de Theologische Hogeschool te Kampen, die zich toevallig in Rotterdam bevond, en stelde samen met hen een verklaring op die één avond later door zijn kerkeraad met algemene stemmen goedgekeurd werd.¹

¹ In ons vorige deel hebben wij de betekenis onderstreept van de artikelen die Schilder in de zomer van '40 in het weekblad *De Reformatie* publiceerde, en meedeelde dat hij in augustus gearresteerd en na drie-en-een-halve maand vrijgelaten werd, 'evenwel met de aanzegging dat hem voortaan 'jede schriftstellerische oder